

סיפורו של מקום

60 שנים לנצר-סרני - סיפורי חברים
על יוסף אחאי ז"ל

נטיעה בקיבוץ יוסף אחאי
"שיר לט"ו בשבט - להורים הצעירים,
ולילדים הרכים והגדולים:

המחנה ישן עדיין,
עוד נרדם כל היקום.
אל נשכב בעצלתיים.
הבה ראשונים נקום.

במחנה קריאה נשמעת.
קול קורא מכריז ברום.
עת לטעת, עת לטעת,
ט"ו בשבט נחוג היום."

בתאריך 17 בפברואר 1988 הלך לעולמו יוסף אחאי, שבוע אחרי ט"ו בשבט.

ב"סיפורו של מקום" יש גם מקום לספר אודות חברים שאינם איתנו עוד; חברים שסיפורם ומעשיהם חקוקים בהוויה של אלה שגדלו כאן ונשמו את התרבות, שיוסף היה חלק ממנה, שחברים כיוסף הביאו אותה עמם וכך תרמו ערך מוסף לחיינו השיתופיים.

סיפורו של יוסף אחאי במקום הזה, והתרומה הרוחנית שתרם - אם בשיריו הרבים, בהם שירי ילדים אקטואליים מאוד עד היום, שירים שרבים מאיתנו שרו; אם בפרשות השבוע שלו, ההיתוליות; אם בחגים ובמועדים, כשכתב והקריא, או בחוגי התנ"ך שהעביר; משהו מאותה תרבות שיוסף הוסיף לנו דרך השפה - נשארו חקוקים היכן שהוא אצל כל מי שחי כאן כבוגר, כנער או כילד עד שנות השמונים.

בתחקיר בארכיון מצאתי שיוסף אחאי היה ותיק בארץ, מהעלייה השלישית. הוא עלה ארצה בשנת 1920, מקובנה שבליטא. בשנת 1931 נסע ללמוד בגרמניה, אך עקב עליית הנאצים לשלטון לא יכול היה להמשיך ללמוד. הוא היה שליח, מדריך של נוער יהודי בגרמניה.

בגרמניה, גילה אנצו סרני את יוסף ואת החיבור שלו לשפה הגרמנית ולערכים היהודיים. אנצו היה זקוק לאדם שישכנע את הנוער, ייצוק בו ערכים וידרבן אותו לציונות ולעלייה לארץ. הוא מצא את יוסף כמתאים. עם שובו ארצה, שידל אנצו את יוסף להגיע לגבעת-ברנר.

יוסף עבר בין מלחמות העולם. החינוך היהודי שקיבל השפיע על דרכו אל הציונות, תוך הגעה למקורות ומתוך אהבת הארץ.

הוא היה מורה לתנ"ך, מושרש בתרבות העברית.

בנצר-סרני של שנות החמישים, עקיבא איגר היה עורך "עיתון חי" אחת לחודש, על מה שהתרחש בקיבוץ. ליוסף אחאי הייתה שם פינה קבועה, שנקראה "פינת הלשון", בה היה מביא טעויות לשוניות שהשתרשו בשפה העברית בחיי היום-יום.

אברהם אהוביה הוציא לאור ספר: "בחוגי מקרא עם יוסף אחאי".

ביקשתי מאברהם לומר משהו על יוסף. אברהם בחר לצטט מתוך הפתיחה שכתב לספר אחיו של יוסף, יצחק כפכפי - משפט שאמר יהודה שטיינברג על יוסף: "אדם חופשי היה במלוא מובן המילה, ויחד עם זה בעל שורשים עמוקים במורשת העם".

"הלוואי שיכולנו לומר כזאת על רבים מחברינו", אומר אברהם. "יוסף היה ידען גדול. הייתה לו גישה קלה לתנ"ך, הוא הרשה לעצמו לתקן כתובים. כתוב שהיה לא מובן, הוא הרשה לומר שחלה בו שגיאה במשך הדורות. הייתה לו יכולת נפלאה לדבר אל האנשים. עובדה היא, שהיה עורך חוגי תנ"ך בכל רחבי הארץ. אספתי חומר של יוסף אחאי. עשיתי זאת בהתנדבות למענו, לאחר מותו - לבקשת משפחתו, וכן לבקשת עקיבא איגר וכלב קסטל. לא התפניתי מייד לכך היות שהייתי עסוק. רק כעבור שנה ערכתי את הספר. בספר יש כל מה שפרסם יוסף מחוגי התנ"ך, 'פרשות שבוע' בקיבוץ ושירים".

לאחר לכתו של יוסף אחאי, התווה כלב קסטל ז"ל קווים לדמותו. וכך כתב, בין השאר:

"...דמותו של יוסף אחאי ז"ל מורכבת ומיוחדת במינה. המנסה לתאר אותה תחת כותרת אחת - מורה, בלשן, סופר, חלוץ, משורר, מתרגם - יחטיא את המטרה. הוא היה כל זה, אבל מכלול התכונות לא יגדיר אותו יותר מאשר בידוד אחת מהן שנבחרה כדומיננטית.

"...במרכז ייחודו עומד כישרונו הפילולוגי הבלתי-רגיל. מלידה ניחן ברגישות נדירה לשפה, לשפות, למילה הכתובה והמדוברת, לערכה המוזיקלי והסמנטי, לדינמיות שבה, המתפתחת ומשתנה עם הזמן. שפת השפות לגבי יוסף, נקודת המוצא וקנה המידה של כל השגותיו הפילולוגיות, היא העברית. העברית - לא כמונומנט רב הוד, קבוע ומקודש, אלא כסיכום המורשת הלאומית בכל היבטיה ההיסטוריים, האפיים, הרעיוניים, האמנותיים, לאורך אלפי שנים, ועם עתיד מזהיר אחר התחדשותה המפליאה של הציונות.

"...יוסף אחאי משקיע את כישרונותיו בתמלילים לשירי ילדים, לתרגומים למיניהם, ללבוש עברי למנגינות ופזמונים לחגים ומסיבות.

"...לדוגמה, שיר ילדים:

'גשם גשם הוי מה טוב / העולם כולו רטוב / נהם-רעם, זיק ברק / קול המון הגשם
 כל טיפה כמלוא חבית / אוצו חושו לשלולית / נהם-רעם, זיק ברק / קול המון הגשם
 קום בחור, עמוד וקפוץ / לשלולית, לתוך הבוץ / נהם-רעם, זיק ברק / קול המון הגשם'

"...ארץ ישראל נמצאת בכול, לפעמים קצת 'מאנירית' - האגם, היער, הניר - נופים תמיד שטופי שמש, תמיד אביביים, לפעמים קצת מציאותיים יותר..."

"...לאורך כל הדרך ביטחון בצדקת הדרך... פן אחר של אותה הדבקות, אותה ההודעות, בגללה הוא לא מש יום אחד, בחייו הארוכים, מן התנ"ך ומדברי-חז"ל.
"... מיום ליום מסוגלים אנו יותר להבחין את גודל כישרונותיו, את חריפות שכלו, את תמימותו וזוהרו של צדיק זה - מורה, משורר, חבר".

ב"זמרת" של אקו"ם באינטרנט, בפרויקט להצלת הזמר העברי המוקדם עד לשנותיה הראשונות של המדינה, מופיעים רבים מהשירים שترגם וכתב יוסף אחאי.

פניתי אל תמר מגדל, לבית גולדשמידט, שהייתה תלמידתו של יוסף אחאי, וכך ענתה לי:
"שלום נורית, מתוך הערכה רבה לפועלך לשמר ולהנציח את מורשת חברי נצר-סרני לדורותיהם, ומתוך הכרת תודה על כך שמצאת אותי ראויה ופנית אליי, וכמובן מתוך הערכה לדמותו הייחודית של יוסף אחאי - אנסה להעלות מנככי זכרונותי לדמותו; זיכרונות שלי כילדה, נערה ואישה צעירה משנות החמישים והשישים".

וכך מספרת תמר, בין השאר: "זכיתי להיות תלמידה של יוסף בסמינר הקיבוצים בתל-אביב בשנים 1962-1964. הוא לימד אותנו מקצוע שנקרא 'תרבות ישראל' ועסק בחגי ישראל ובמורשת ישראל... הוא ליווה את הוויית הקיבוץ בשנים בהן חי בנצר-סרני, בשיריו היפים.

כל אירוע בחיי הקיבוץ, כמו גם אנשים שהלכו לעולמם - זכו לשיר מפרי עטו. שיריו התפרסמו באופן קבוע בעלון הקיבוץ שיצא מדי יום ששי.

מדי שבוע היה יוסף אחאי כותב בעלון שיר מענייני דיומא וכלב קסטל היה מאייר - משהו פנימי של נצר, שהיה חלק חשוב מההווי ומחיי התרבות של הקיבוץ; מין 'טור שביעי' מקומי בזעיר אנפין (באנלוגיה לטור השבועי שפרסם נתן אלתרמן בעיתון "דבר").

הנה קטע מ"שיר לנצר" שכתב יוסף - שתמר זכרה, ואף זמזמה באוזניי את מנגינתו:
"יפריח, יצליח, יישוב זה ישגב / יפרו נא, ירבו נא בניו ובנותיו.

לידות עד אין ספור / כי נצר-סרני יהי סמל דור".

וראו זה פלא - אכן, גם היום נולדים אצלנו "ילדים אין-ספור" בשנה...

יוסף אחאי תרגם שירים רבים למנגינות קלאסיות, שכל כך אהבנו לשיר! הייתה לו אוזן מאוד מוזיקלית. לאחר שהיה מתרגם שיר מאחת השפות, הוא היה עובד עם הזמרים ומתאים להם את המילים מבחינה פונטית. לדוגמה:

"יורה יקר", מאת היינריך היינה - תרגם יוסף אחאי, ללחן של מוצרט:
יִוְרָה יִקָּר, הַשְּׂקָה-נָא, רִוְיָה שְׂדוֹת, גְּנִים / לְמַעַן תִּעְלִינָה, תִּפְרָחְנָה שׁוֹשְׁנִים,
לְמַעַן אֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּיַנּוֹת פְּרָחֵי הַגֶּן, / כִּי כֹה אֶתְגַּעְגַּעַע עַל וָרֵד, עַל שׁוֹשֵׁן.
יִוְרָה יִקָּר, הוֹי בּוֹא-נָא, הַפְּרַח שְׂדֵה וְנִיר, / כְּלָנוּ אֶז נִרְנָה, נִפְרָץ בְּגִיל וְשִׁיר,
וְצִפְרִים מִמַּעַל אֶז יִצְטַרְפוּ גַם הֵן / וְשִׁיר שְׁשׁוֹן אֶז יַעַל מִלֵּב עֲלִיז, רוֹבֵן".

שירים רבים כתב ותרגם יוסף אחאי, כולם למנגינות מאת מלחינים קלאסיים - שוברט, מוצרט ועוד. ביניהם: "כוס נישא, רעים, כוס יין"; "אט זורמת בנפשי", "מה יפית האביב"; "הגיעה עת אביב בגיל"; "ורד בר פורח". אני מניחה כי אצל מי ששרו את השירים ההם עולים זיכרונות רבים מתקופות ילדותם ובגרותם בנצר-סרני.

אלה זיכרונות שאפשר להעביר מדור לדור ולקחת מהם משהו כצידה לדרך - ובעיקר להמשיך לשיר את השירים ההם, עם המנגינות הקלאסיות, שכל כך אפיינו את תרבות נצר.

יוֹקָה וְכַתְּבָה: נורית כהן-גלזר